

הצעה ליום עיון בנושא המסורה

יגאל וינברגר

- בתכנית הלימודים לבתי"ס יסודיים אין התייחסות מיוחדת לנושא המסורה. בבית ספרנו הוחלט להקדיש יום עיון לנושא זה (לקראת חג השבועות), כאשר לנגד עינינו המטרות הבאות:
- חינוכית: א. להקנות לילד יחס נכון לספר תורה. שיתייחס בקדושה גם לכתוב כשלעצמו (מלבד המצוות והמוסר שנלמדים ממנו) שינהג בקדושה בדפים שנחלשו מספרי קודש, או בדפים שיש בהם מובאות מן המקרא, וכד'.
- ב. שהתלמיד יבין שהבנת הכתוב תלויה בידיעת כללי המסורה, ולא כל פירוש שעולה בדעתו אכן אפשרי ולגיטימי.
- לימודית: א. שהתלמיד ידע מהי מסורה וכיצד הועברה במשך הדורות. שיכיר את הנושאים השונים בהם עוסקת המסורה (קרי וכתבי, אותיות גדולות וקטנות, פרשיות פתוחות וסתומות, ועוד).
- ב. שהתלמיד ידע שחז"ל ופרשני התורה פירשו תוך כדי התחשבות באופן הכתיבה של העניין.
- ג. שהתלמיד ידע שגם לצורת הכתיבה שבתורה יש קדושה ולא רק לתוכן.
- פורמלית: א. לפתח אצל התלמידים את היכולת לקרוא קריאה נכונה ומדוייקת במקרא.
- ב. לפתח כושר הבחנה והבנה לגלות באופן עצמאי מה הקשיים בכתוב שהעסיקו את המפרשים, וכיצד הגיעו לפירוש מסויים או מדרש מתוך הכתוב.
- העדפנו להציג את הנושא בפני עצמו, למרות שלכאורה אפשר להתייחס אליו תוך כדי הלימוד השוטף של המקרא, מכיוון שבמציאות לצערנו מורים רבים אינם בקיאים מספיק בנושא ולכן לא מתייחסים אליו

כלל, וגם כאשר ישנה התייחסות היא בד"כ מקומית בלבד והתלמיד אינו יכול לקבל תמונה כללית ושלמה על צורת כתיבת ס"ת. תכנית יום העיון:

א. שיחת פתיחה של רב בית הספר לכל התלמידים.

הרב התייחס לצורת כתיבת ספר התורה הראשון ע"י משה מפי הגבורה, לחשיבות המסורה, לחשיבות של כל משפט מילה ואות הכתובים בתורה, ולקדושת הספרים.

ב. עבודה עצמית בקבוצות לפי חוברת (מצ"ב) שנערכה בעזרתה של המורה א' ג'. התלמידים חזרו לכיתות, כל קבוצת תלמידים קבלה ארבעה דפי מקורות מצילומים מספר תיקון סופרים ומן החומש, וחוברת עבודה על דפי המקורות. בחוברת העבודה שבעה עמודים, כשהעמ' הראשון משמש הקדמה לנושא (בכיתות הנמוכות כדאי שהמורה יקרא ויסביר לתלמידים את הכתוב, תלמידי הכיתות הגבוהות יוכלו להתמודד עימו בכוחות עצמם), ובשאר דפי החוברת יש התייחסות לנושא מסוים במסורה (כתרים לאותיות, קרי וכתב, אותיות גדולות וקטנות, פרשה פתוחה ופרשה סתומה, אותיות מנוקדות, ועל הסופרים בעלי המסורה). תלמידים מתקדמים אשר סיימו את החוברת הזו קיבלו דפי עבודה נוספים להעשרה שעסקו בנושאים הבאים: קרי ולא כתיב, כתיב ולא קרי; תיקוני סופרים; אותיות שבראשי הדיף, אותיות תלויות, נון הפוכה. העבודה בכיתות לפי החוברת אורכת לפחות שעתיים, הוקדשו לה כשלוש שעות.

ג. במשך שלש השעות בהן עסקו התלמידים בחוברת העבודה אורגנו

מספר פעילויות במסגרות גדולות יותר:

1) הצגת שני סרטונים (בחדר הקרנה) העוסקים בנושאים עליהם שמעו התלמידים בע"פ או עבדו עליהם בדפי העבודה, וכך תמונות על ספרי תורה של העדות השונות, ברכות התורה, תשמישי קדושה של ס"ת וכד'. בסרטון השני לא קבלו התלמידים הסבר למה שראו אלא בחנו את עצמם, במעין חידון, האם הם יודעים ומבינים את אשר רואות עיניהם. (אפשר להשיג את הסרטונים במרכזים הפדגוגיים).

(2) אחד המורים הדגים בכיתות ולימד כיצד כותבים ס"ת הלכה למעשה. התלמידים הכינו קולמוס, כתבו אותיות על קלף, וחשו בהבדל שבין אותיות הסת"ם לאותיות רגילות ובין הנייר הפשוט לקלף.

(3) תלמידות כיתה ד' הכינו הצגה ובה הדגימו כיצד לימד משה רבינו את התורה לאהרן, לבניו, ולזקני ישראל, עפ"י הגמ' בעירובין כד, ע"ב*.

(4) שיחה בנושא רמזים בתורה, עפ"י הדרכים החדשות שנתגלו לאחרונה למצוא צופן לסדר האותיות שבתורה, לפי הרב ויסמנדל והרב יניב.

ד. בשעת הלימודים האחרונה הוקרן סרט וידאו שבו סיכום נפלא לכל הנושא, כך שתלמיד אשר החסיר פרטים מסוימים במשך פעילות היום יכול היה להשלימם תוך כדי הצפייה בסרט.

לאוברת העבודה שלהלן צורפו ארבעה דפי מקורות (בכל דף מדפי האוברת מצוין למעלה לאיזה דף מקורות הוא מתיחס):

1. תיקון סופרים, שמות, סוף פרק כב.
2. תיקון סופרים, דברים, תחלת פרק ד.
3. תיקון סופרים, בראשית, פרק יח (פס' ט).
4. הדף האחרון של חומש דברים, מקראות גדולות (עם ציון סכום פסוקי הספר וכו').

* "תנו רבנן, כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן משה פרקו, נסתלקו בניו... נכנסו זקנים ושנה להן משה פרקו, נסתלקו זקנים. נכנסו כל העם ושנה להם משה פרקו נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פרקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פרקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פרקו, נמצא ביד הכל ארבעה."

על המסורה

זאת התורה המסורה בידינו, על כל אותיותיה וכן האותיות הזעירות והאותיות הגדולות שבתורה, ואפילו התגים שעל האותיות, מן "בראשית" ועד סוף התורה - כזאת הראה הקב"ה למשה תורה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, וממנה העתיק משה רבנו על גבי קלף של עור. ובשעה שמשה רבנו העתיק מן הכתב אשר ראה בעיניו, היה גם שומע באזניו מפיו של הקדוש ברוך הוא את כל אותם דברים שהעתיק, וידע את הקרי של דברי התורה מפיו השמועה, ואת הכתיב מן ראית הכתב.

דור לדור מסר את ספר התורה, ודור-דור מסר את נפשו על דיוקה של המסורת שבידו. דינים חמורים נקבעו כדי למנוע השתרשותם של שיבושים בספר התורה. ר' ישמעאל הזהיר את ר' מאיר, שהיה סופר: "בני, הוזהיר במלאכתך, שמלאכתך - מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מוסיף אות אחת - נמצאת מחריב את כל העולם כולו". (עירובין יג).

חכמי הדורות שקדו וחברו ספרים מסורה גדולה ומסורה קטנה שבהם רשמו כל הכתובים וכל האותיות שכתבתם מלא או חסר, מנוקדות בנקודות למעלה, אותיות זעירות או אותיות גדולות, והיכן הן ההפסקות ומה בין הפסק זה להפסק אחר, ומספר התגים שעל כל אות, והיו קובעים כללים ונותנים סימנים כדי שלא יטעה בהם הסופר. וכן היו סופרים אותיות שבתורה, והפסוקים, והיו מציינים איזו אות היא באמצעו של הספר, איזה פסוק הוא אמצעה של התורה, וכל כיוצא בזה.

כך כותב ר' יוסף אלבו:

"והראיה (= הוכחה): שהיא (התורה) נמצאת היום ביד כל ישראל המפוזרים בכל העולם מקצה מזרח עד סוף המערב על נוסח אחד בלי שינוי".

כתרים לאותיות

חלק מהאותיות מקושטות - רואה?
הסתכלו למשל על האות ע. יש לה קשוט מלמעלה - שלושה תגים (=סימנים) בראשה.

קשוט זה נקרא **כתר**

מצאו אילו אותיות בעלות כתרים תמיד!

ואילו אותיות בעלות תג (=סימן) אחד בלבד?

הסתכלו על אותיות המילים **מ ל א כ ת ס ו פ ר**

האם יש בהם תגים?

האם מצאתם אותיות המקושטות רק לפעמים?

חידה

ועוד שתי אותיות
מהמדורה הן ניצוץ.

בין כתרי האותיות
בגד שאסור ללבוש!

ואם פתחתם נכונה - נסו לזכור את ראשי התיבות!

מדוע יש צורך בכתרים לאותיות? כמובן, כי כך ציורה ה' את משה!

קרי וכתוב

ישנן מלים בתנ"ך הנכתבות באופן אחד, אבל נקראות באופן אחר.

דוגמא: עיינו באמצע הסוד הראשון בכתוב בכתב של ספר תורה

נכתב שם: כי הוא כסותה לבדה זהו הכתיב

אך למשה רבנו נמסר כי יש לקרוא (חפשו בטור השני):

כי היא כסותו לבדה זהו הקרי.

בתנ"ך קורן מופיע הכתיב בתוך השורה והקרי בצד,

נמצא עוד קרי וכתוב!

שמות פרק טז פס' ב: המלה הראשונה נכתבת בספר תורה _____

אך קוראים אותה _____.

מצאו עוד קרי וכתוב באותו פרק!

פסוק _____ הקרי: _____ הכתיב: _____.

קרי וכתוב מיוחד: שמות פרק ד פס' ב: ה' שואל את משה:

הכתיב במלה אחת: _____ . והקרי בשתי מלים: _____.

קרי וכתוב בספר בראשית - השלימו בטבלה!

הקרי	הכתיב		
היצא	_____	צווי ה' לנח	פ' ח פס' יז
_____	_____	שמאבר מלך	פ' יד פס' ב
_____	_____	שני עמים ברבקה	פ' כב פס' כג
_____	צידה	יעקב בקש מעשו	פ' כז פס' ג
_____	_____	לאה מסבירה שם הבן	פ' ל פס' יא

פרשה פתוחה ופרשה סתומה

לא רק הכתוב בתורה צריך להיות בדיוק כפי שנמסר למשה רבנו,

אלא גם היכן לא כתוב כלום

היכן הן ההפסקות בתורה.

בכרטיס שלפניכם שני סוגי הפסקות:

האחד לפני המלים: "שמע ישראל"

הקטע המתחיל במלים אלו נקרא: פרשה פתוחה

השני לפני המלים: "והיה כי יביאך"

הקטע המתחיל במלים אלו נקרא: פרשה סתומה

מה ההבדל ביניהם?

פרשה פתוחה - מתחילה תמיד בשורה חדשה

פרשה סתומה - מתחילה באותה שורה שמסתיימת הפרשה הקודמת.

חפשו בכרטיס:

• עוד פרשה פתוחה: מתחילה במלים _____

• עוד פרשה סתומה: מתחילה במלים _____

רש"י בתחילת פירושו לספר ויקרא מסביר לשם מה יש הפסקות:

"ומה היו ההפסקות משמשות?"

ליתן רווח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה

ובין עניין לעניין

קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט".

לשם מה זקוק האדם להפסקה בלמודו?

מיהו הדיוט הלומד מן ההדיוט?

אותיות מנוקדות

שלשים ושתים אותיות יש בתורה, שהסופר נותן עליהן נקודות מלמעלה.

ניקוד זה אינו מראה כיצד יש לקרוא את המלה.

נכיר כמה מהאותיות המנוקדות:

בדף שלפניכם, חפשו את הפסוק המתחיל במלים:

"ויאמרו אליו איה שרה אשתך...".

במלה אליו מנוקדות האותיות _____ .

רש"י מסביר בשם חז"ל: "שאף לשרה שאלו איה אברהם".

כיצד לומדים זאת? קראו את האותיות המנוקדות כמלה אחת שלמה:

_____ = איה הוא.

נמצא נקוד נוסף:

בספר בראשית פרק לג פס' ד מנוקדת המלה _____ .

וחכמים חולקים על כך - האם נשק עשו את יעקב בכל לבו?

ועוד בספר בראשית פרק לו פס' יב מנוקדת המלה _____ .

אולי מצאתם ברש"י פרוש על כך? _____

בספר במדבר פ' ג פס' לט מנוקדת המלה _____ .

ובפרק ט במדבר, פס' י מנוקדת רק האות האחרונה,

היא האות _____ במלה _____ .

בסוף ספר דברים, בפסוק האחרון בפרק כט מנוקדות

אחת עשרה אותיות רצופות: _____

הסופרים - קצו הסורה

בעלי הסורה היו נקראים **סופרים**, מפני שהם ספרו אותיות בספר התורה.

מה ספרו? קראו בקטע ומצאו:

א. פסוקים _____ ב. _____

ג. _____ ד. _____

חשבו וענו: מדוע ספרו כל זאת? כיצד זה עוזר לנו בכתיבת

ספר התורה?

כיצד רשמו את ספירתם? לא במספרים אלא ב _____.

שיטה זאת נקראת **גימטריא**.

והם אף עשו **סימנים** לספירתם מפסוקים בתורה.

העתיקו מהקטע פסוק אחד שהיה סימן למספר;

הפסוק _____

סימן ל _____

"לפיכך נקראו ראשונים סופרים: שהיו סופרים כל האותיות שבתורה. שהיו אומרים: ו' דגחון חצין (אמצע) של אותיות של ספר תורה. זרוש זרש - חצין של תיבות. "והתגלח" - של פסוקים..."

(קדושין דף ל)

פתחו ויקרא פ' יא פס' מב. כיצד כתובה האות ו' במלה "גחון"?

זו היא האות האמצעית שבתורה! _____

ואיזו אות גדולה במלה "והתגלח" (ויקרא פ' יג פס' לג) _____

פסוק זה הוא האמצעי בתורה!

